

WISDOM

2013-2014

WISDOM: THE ART OF KNOWLEDGE

WISDOM: THE ART OF KNOWLEDGE

ОБЪЕКТИВТІ КӨЗҚАРАСТАҒЫ ЖАНАШЫР

Қазақстандық әдебиеттің көрнекті өкілі Герольд Карлұлы Бельгер тек көркем әдебиет пен аударма саласында ғана емес, әдеби сын мен көркем публицистикада да тер төгіп келе жатқан тынымсыз қаламгер. Мен осынау бірегей талант иесін «Қазақстандық әдебиеттің өкілі» деп бекер айтып келе жатқаным жоқ. Ойткені қазақ, орыс және неміс тілдерінде жазатын полиглот қаламгердің шығармашылығын тек бір ұлттың әдебиетіне теліп қоя салу тым олқы соғар еді. Басқа қыры айтылып жатқандықтан, бүгін біз Герольд Карлұлының көсемсөзі жайында ғана бір ауыз пікір білдірмекпіз.

Тәуелсіздік кезеңі ішіндегі басқа ұлт қаламгерлерінің жазған тақырып деңгейін көтере алатын көркем публицистикасы сан жағынан аз деп айтуға болмайды. Бірақ олардың барлығынан жалпыадамдық және ұлттық парадигма нышандары айқын атойлан көрініп тұр десек, артық айтқандық болып шығуы да ғажап емес.

Осы аталған екі мәселені қабат көрсете алған туындылар қатарында белгілі қазақстандық жазушы, көсемсөзші, сыншы һәм аудармашы Герольд Бельгердің соңғы он жыл беделінде жазып жүрген эсселерін, очерктері мен тәмсілдерін шолып шығу арқылы белгілі бір қорытынды жасауға әбден болады деп ойлаймыз.

Өзінің қандай да аңы ойларын ешкімнен қаймықпастан қағаз бетіне түсіріп отыруға дағдыланған қаламгер қай жанрда жазса да, көркемдік асуын бетке ұстап жекелеген қоғамдық ой-пікірлермен тайталасып отырады. Оның көсемсөзіне тән осы мәндес ерекшелікті тіпті белгілі бір шығармаға жазған сын пікірлеріне де тауып жатамыз. Рецензия деп жазғандарының өзінен көркем көсемсөзге тән белгілер айқын күлшынын тұрады.

Оның тобесіне тақырыбын қоймастан, қойын
шапшасына түрте салған бір тәмсілінің [1. 6 б.] мазмұнына
арағанда, өзімен дос болып жүретін қазақ қаламгерлері ке-
етпен Еуропа тақырыбын жазуға ден қойыпты. Мысалы,
Рамазан Токтаров қарт Гетенің уылжыған жас Ульрике фон
Звещовқа қалай ғашық болғаны туралы жазса, Дүкенбай
Досжан Байрон жайындағы әңгіме-әссемен әуреленіп
етіпті.

Осы сияқты мысалдарды келтіріп алғаннан кейін, автор:
У меня двойственное отношение к этому. Конечно, вольно-
воля – писать никому не запретишь. Но неужели мои кол-
еги исчерпали казахскую тематику?» [1. 6 б.] деп қайран
алады. Басқа халықтардың, соның ішінде еуропалық
дылардың өмірбаяндарына қатысты оқиғалар мен эпизод-
ар тегіс түгенделіп, ұңғыл-шұңғылына дейін жазылған ғой.
енді соларды алыстағы қазақ деген аз ұлттың қаламгерлері
жазбаса, ортақ тақырып қағаберісте жетімсіреп, елеусіз
калып қоюы мүмкін бе еді? Жазылмай жатқан жекеле-
ен жағдайлар болса, сол ұлылар шыққан ұлттың бүгінгі
қаламгер өкілдері күндердің күнінде бір жазатыны анық
қой.

Ендеше Азия құрылығын мекендеп жатқан қазақ
қаламгерінің Еуропа тақырыбына ден қоюы, жанын жалдап,
қаламын, қайран, кірісіп кетуі шарт па? Ондай жағдай қандай
көркемдік мұқтаждықтан тууы мүмкін? Тіпті ешқандай да
қажеттілік пен мұқтаждықтың, рухани сұраныстың көрініп
тұрмағаны анық. Егер жазу қажет болып жатса, сол Гетенің,
сол Байронның бүгінгі қандас ұрпақтары қолдарына қалам
алсын. Өз қотырын өзі қасып үлгере алмай жатқан алыстағы
қазақ деген азғана жұрттың қаламгерлерінің атсалысуына
қарап тұрған ештеңе жоқ. Және соны қалап тұрған адам
бар ма өзі? Егер қазақ оқырманы үшін тіпті аса керек бо-
лып жатса, ділгір тақырыптағы дүниелерді аударып беруге
е болады ғой.

Бір сөзбен айтқанда, Г. Бельгердің айтқалы отырған ой нақосындай нақты жағдайларды сараптаудан, салғастыруда келіп туындап жатады.

«По этому поводу вспоминается эпизод из мемуаров Фатимы Габитовой. – дейді ол. – Максим Горький поинтересовался у Ильеса Жансугурова, над чем он сейчас работает. И казахский поэт ответил, что намерен написать поэму о челюскинцах. Горький задумался, помолчал, а потом сказал, что советский народ, мол, плохо знает казахов, и культуру, обычай, манеры. Не лучше ли, дескать, писать об этом...» [1, 7 б.]. Яғни, аузы дуалы, атакты М.Горькийдің әр қаламгер алдымен өзінің ұлты туралы жазсын, өзінің ұлтын өзгелерге танытсын деп айтқан екен. Ендеше ұлы жазушының өзі осылай деп отырса, неге өз қотырымызды өзіміз қасып, ең алдымен өз халқымыз туралы жазбаймыз? Жасымыз бар, жасамысымыз бар, қалам ұстап жүрген қай-қайсысымыздың тоқталатын, үлгі алатын сөзіміз емес пе. Корнекті қаламгердің бұл тұжырымы кім-кімнің де көңіліне қонарлық.

Былайша айтқанда қолдарына қалам атты тегеурінді қаруды ұстаған қазақ жазушысы ең алдымен өз халқы, өзінің өзекжарды мәселелері туралы жазсын. Туған жұртқа. Отанға қызмет ету дегеніміздің өзі осы емес пе?

Осы араға келген сәтте Г. Бельгер ұлттық парадигма бояуын нақтылай түсуді қажетсінетін ұлттық менталитет мәселесіне тоқталып өтеді. Әсіресе назар аударатыны – орыс пен қазақтың ойлау жүйесіндегі, этикалық мәселедегі жекелеген айырмашылықтар:

«Национальная ментальность – шутка тонкая и деликатная. На вопрос «Как живешь?» русский может запросто ответить: «Хреново». Казах так ни за что не скажет. Грешно. Всевышнего обидишь. И вообще, не годится жаловаться на судьбу... Поэтому казах говорит «Шүкір», т.е. «слава Создателю, хорошо». Русские не уважают старших. Сам видел»

отселяют старых в баню, кормят отдельно, говорят: «старый хрыч» [1, 69 б.] деп екі ұлттың әдептілік, сыпайылық мәселесіндегі ерекшеліктерін қолмен қойғандай қылып жіліктеп береді.

Бәлкім, бұл арада қазақ ұлтының мерейін көтере түсу үшін автордың сәл артығырақ айтқан жерлері де бар шығар, орыстың бәрін осылай үлкенді сыйлай алмайды деп кесіп-пішуге бола қоймас. Соған қарамастан, өмір шындығынан алыс кетіпті авторды деп тағы кінәлай алмайсыз.

Одан ары қарай каламгер қазақтардың үлкендерді сыйлап, үйдің ең төріне отырғызатынын, сонымен бірге орыстардың қайын ежелерін келемежге, күлкіге айналдыратынын да жасырмайды. Ал үлкендермен бұлайша қарым-қатынас жасау қазақ ұғымынан мүлде алшақ жатқандығын бірер сөзбен ғана жеткізген.

Публицистің бұндай пайымдауларынан шығатын қорытынды — түсінік, көзқарас мәселесіндегі үйлесімсіздіктер ұлттық парадигманы да айқындайтын нақты шарттар болып табылатындығы. Демек, екі ұлт арасындағы этикалық менталитетке бірдей көзқараспен қарауға болмайды.

«Подобных различий в ментальности казахов и русских можно обнаружить множество в повседневном быту, в общении, в приметах...» [1, 69 б.] деген пікірдің авторы қазақ болса, өз қанына тартып отырған ұлтшылдыққа меңзер едік. Бірақ бұл арада қазақ менталитетін жоғары қойып, қазақ этикасына құрметпен қарап отырған адам — басқа ұлттың өкілі. Г.Бельгердің соңғы ондаған жылдар бедерінде өмір жайлы жазып жүрген көркем көсемсөзінен осы тәріздес небір тосын да қызықты ойларды іліп алуға әбден болар еді.

Сонымен бірге Бельгер Қазақстандағы әдеби-көркем және деректі туындылар жайында да өз пікірін білдіріп, рухани өмірімізге белсене ат салысып келе жатқан қайраткер. Мысалы, ол Альберт Штульбергтің «Бескунак» хроникалық

деректі романы турасында өз көзқарасын білдіріе келіп, мынадай ой айтады:

«Небольшой по объему, предельно лаконичный роман-хроника широкоохватен, затрагивает разные слои общества сталинского времени, детально высвечивает «свинцовые мерзости» тоталитарного режима, при котором судьбы заключенных и вольных, пришлых и коренных, палачей и жертв переплетались самым тесным и фантастическим образом» [2, 6 б.].

Аталған шығармасында автор жер аударылып келген немістерге күдікпен қарайтын адамдармен бірге, оларды өзімсініп, жанашырлық сездірген жандардын да ұшырасқанын айтқан болатын. Солардың ішінде әсіресе атап өтетіні кейін бірге туғандай болып кеткен қазақ ұлтының өкілдерінің жанашырлығы.

Г. Бельгердің атап көрсетуге бейіл беріп отырғаны да осы. Бір ауыз сөзбен айтқанда, объективті көзқарастағы қазақстандық қайраткер Г.К. Бельгер – қазақ халқының да ұлттық жанашыры, рухани қамқоршысы.

Әдебиеттер:

1. Бельгер Г. Избранное: Сочинения в десяти томах. Т.10. – Алматы: Балалар әдебиеті, 2012. – 536 с.
2. Бельгер Г. На изюме крутого времени // Штульберг А. Бескунак. – Алматы: Ана тілі, 1998. – 176 б.